

УДК 371.1:37.0369075.80

ТЕХНОЛОГІЯ ПОРТФОЛІО У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Кучерявець В.Г.

У статті висвітлюється досвід використання технології портфоліо у процесі викладання педагогічних дисциплін.

Ключові слова: конкурентоспроможність, самовдосконалення, імідж учителя, портфоліо.

В статье освещается опыт использования технологии портфолио в процессе преподавания педагогических дисциплин.

Ключевые слова: конкурентоспособность, самоусовершенствование, имидж учителя, портфолио.

The article describes the experience of using the portfolio technology in teaching pedagogical disciplines.

Key words: competitiveness, self-development, teacher image, portfolio.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти потребує фахівця інноваційного типу, здатного до постійної самоосвіти та професійного самовдосконалення, спроможного впроваджувати новітні педагогічні технології. Посилаючи зміст технологічної підготовки вчителя, слід орієнтуватися на освітню філософію, пов'язану з утвердженням нового розуміння сутності навчального процесу: акцент переноситься з кінцевого результату на сам процес його творення, зосереджуючи увагу на докладених зусиллях, на самооцінці досягнень. Матеріалізованим продуктом такої культури навчання вважається папка індивідуальних досягнень, або портфоліо.

Ідея застосування портфоліо як технології автентичного оцінювання в школі виникла на рубежі 70–80-х рр. під впливом політики й бізнесу, за одними джерелами, в країнах Європи, за іншими – в США; а вже кінець 80-х – початок 90-х ознаменувався справжньою “портфоліоманією”. На Заході технологія “портфоліо” позиціонується як один із освітніх трендів останнього десятиліття, більше того, існують твердження, що школа XXI століття – це “школа портфоліо”.

Варто зауважити, ця ідея портфоліо торкнулася не лише учнів, а й учителів та викладачів вищих навчальних закладів. В умовах конкурентної боротьби між освітніми закладами все частіше виникає потреба у демонстрації свого позитивного образу, своїх досягнень під час пошуку робочого місця. У педагогічних джерелах маємо свідчення про те, що вже більш як тисяча американських шкіл та вишів активно використовують портфоліо як показник, який засвідчує, наскільки педагог відбувся

як професіонал. На думку Пітера Зельдіна, автора книги “The Teaching Portfolio”, сьогодні феномен портфоліо – не просто матеріалізація найважливіших досягнень учителя за визначений період, це – черговий етап у розвитку самої професії.

На пострадянському просторі за останнє десятиліття з'явилася ціла низка публікацій, присвячених осмисленню сутності й формуючих можливостей портфоліо як освітньої технології, а також аналізу наявного досвіду його створення суб'єктами педагогічної взаємодії (Н.Антонова, Н.Бірюкова, А.Дутчак, В.Загвоздкін, Є.Зачосова, Ю.Лобода, В.Міхеева, О.Набока, Т.Новікова, Н.Опаріна, Дж.Пейн, А.Пінський, Є.Полат, Л.Проніна, Л.Сальська, В.Черниш, М.Чошанов, А.Фасоля, І.Юдіна та ін.). Автори обґрунтовують актуальність такого нововведення у навчальний процес, фокусуючи при цьому увагу на функціональній партитурі портфоліо, варіативних різновидах та структурних особливостях; аналізують процес складання та роботи з портфоліо учня і вчителя, зосереджуючись на проблемі їх оцінювання та труднощах упровадження.

В Україні технологія портфоліо також набуває активного поширення, хоча, не маючи офіційного статусу, тривалий час використовувалась лише окремими ентузіастами. Педагогічна періодика дає можливість ознайомитися з методикою створення так званої “папки успіху” учня. Назва обумовлена змістом і метою міні-технології: упродовж певного часу учень вкладає в “портфель” всі продукти своєї навчальної діяльності з предмета; наприкінці за допомогою вчителя аналізує зміст і добирає матеріали, які можуть унаочнити зростання рівня вмінь і навичок. Один із варіантів структурування оцінної

“папки успіху” з літератури пропонує А.Фасоля (Інститут педагогіки АПН України). Цілі її створення автор визначає наступним чином: простежити процес формування інтересу до художньої літератури; розвивати загальнонавчальні й читачькі вміння, усне й писемне мовлення.

Слід констатувати, що “Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти”, затверджені МОН України (Наказ від 13.04.2011 № 329), “узаконили” портфоліо, рекомендуючи, поряд з традиційною, за погодженням з місцевими органами управління освітою, використовувати й інші системи, до яких віднесено рейтингову та метод портфоліо. За цим документом, портфоліо – “це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки” [1, с. 2]. У “Критеріях” окреслено базові технологічні аспекти впровадження методу портфоліо у навчальний процес: “Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу; елементи самооцінки з боку учня тощо” [1, с. 2].

Таким чином, портфоліо як метод автентичного оцінювання навчальних досягнень учнів і як форма професійної візитки вчителя знайшло широке практичне втілення у світовому освітньому просторі; більше того, воно утверджується як ідея візитки самої професії вчителя і, ширше, школи XXI століття. З огляду на це постає завдання оволодіння майбутнім педагогом ще у процесі професійної підготовки концептуальними та практичними основами технології портфоліо.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом утвердилося розуміння сутності портфоліо як єдності форми і процесу організації навчально-пізнавальної діяльності, тому оволодіння методом має відбуватися шляхом органічного його включення в систему професійної підготовки майбутнього педагога. Загальна мета впровадження технології портфоліо у навчальний процес – стимулювати потребу в особистісному та професійному самовдосконаленні, підвищувати мотивацію учіння; основне завдання – сприяти оволодінню навичками створення позитивного професійного іміджу з метою підвищення конкурентоздатності майбутнього педагога, його професійної та особистісної самореалізації за умов утвердження індивідуалістичного вектора соціалізації.

Експериментальна робота проводилася протягом трьох навчальних років (2009–2012), перевірку проходили три види портфоліо: презентаційне (“Основи педагогічної майстерності”); портфоліо курсу (“Загальна педагогіка”, спецсеминар “Основи педагогічної іміджології”); портфоліо проекту (спецкурс для магістрів “Актуальні проблеми педагогіки: теоретико-методологічні та технологічні засади професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя”). Ми прийшли до висновку, що технологія портфоліо у професійній підготовці вчителя поєднує в собі дві функціональні партитури. Як засіб автентичного оцінювання досягнень тих, хто навчається, портфоліо

виконує наступні функції: діагностичну (фіксує прогрес у навчанні за певний період); цілевизначення (допомагає виробляти вміння ставити цілі й контролювати їх досягнення); мотиваційну (заохочує учнів і вчителів до систематичної роботи); змістову (охоплює практично весь зміст вивчуваного матеріалу); розвивальну (забезпечує неперервність процесу навчання і розвитку); рейтингову (демонструє рівень сформованості умінь і навичок). Таким чином, майбутній учитель має змогу “зсередини” відчувати ті процеси, які буде відчувати його учень.

Як педагогічне портфоліо – візитка вчителя, матеріалізація його зусиль над формуванням власного позитивного іміджу – технологія реалізує наступні основні функції: представницьку (розкриває педагогічні принципи майбутнього педагога, розуміння ним освітніх завдань; демонструє навички і вміння створювати привабливий особистісний та професійний образ, викликати позитивне враження та інтерес, засвідчує рівень креативних здібностей...); фіксаційно-рефлексійну (документує процес накопичення, оцінки та самооцінки індивідуальних життєвих та навчальних досягнень майбутнього вчителя у процесі його руху до обраної професії; матеріалізує результати осмислення, систематизації та структурування власних здобутків для вирішення конкретних завдань, наприклад, представити власні досягнення менш досвідченим колегам, майбутньому працевластцю та ін.). Створення портфоліо може також мати й більш конкретні, однак не менш важливі цілі: наприклад, перед портфоліо проекту ставиться завдання запропонувати спосіб організації навчального курсу; основною функцією тут виступає узагальнювально-креативна (засвідчує здатність створювати новий продукт на основі набутих протягом усього періоду навчання знань та педагогічного досвіду).

Система роботи з освоєння технології портфоліо може включати, зокрема, наступні компоненти: складання анотованого списку літератури з теми; написання відгуку або рецензії на матеріали, що викликали особистий інтерес; формулювання власної аргументованої відповіді на питання “Імідж педагога – данина моді чи необхідність?”; вивчення (через анкетування та індивідуальні бесіди) особливостей сприйняття учнями своїх учителів; ознайомлення з портфоліо попередників та конкретизація вимог і критеріїв його оцінювання як особистісно зорієнтованого продукту; розробка проекту портфоліо-“позитивної комунікативної атаки” вчителя-початківця; створення індивідуального “показового” портфоліо як демонстрації пізнавально-креативної спроможності суб’єкта навчального процесу та “фокус”-презентація його перед аудиторією, сутність якої полягає в реалізації ефективного “спалаху” самоподачі з позиції “переможця”, у якому б сфокусувались основні маркери позитивного педагогічного іміджу.

Ознайомлення з “папками” попередників є важливим елементом загального алгоритму засвоєння технології, оскільки актуалізує отримані враження з позицій потенційного “роботодавця” або “учня”, сприяючи конкретизації вимог до оцінювання портфоліо як особистісно зорієнтованого продукту. Критерії наповнюваності й оцінки портфоліо обговорюються й формулюються колегіально, з урахуванням визначених цілей; за орієнтир слугує адаптована А.Фасо-

лею до вітчизняних реалій чотирирівнева система (найвищий, високий, середній, низький рівні), що утвердилась в освітній практиці американської школи [2, с. 21–22].

У процесі освоєння технології портфоліо майбутніми педагогами окреслилося протиріччя між об'єктивною, іноді навіть жорсткою критикою показового продукту попередників (до високого рівня – “відмінно”: зібрані матеріали свідчать про великі докладені зусилля й очевидний прогрес у розвитку мислення автора, його предметних і комунікативних умінь, високий рівень самооцінки і творче ставлення до навколишньої дійсності та навчальної діяльності; у змісті й оформленні яскраво виявляються оригінальність і винахідливість власника – загалом студентами віднесено не більш як 3% усіх проаналізованих показових портфоліо) – і невисокою якістю власного доробку. У процесі експериментальної роботи нами було проаналізовано більш як 500 зразків, з них високий рівень можна констатувати приблизно у 9–10%; близько половини мають достатній рівень (“задовільно”: основний акцент – на формальне накопичення матеріалів; практично не розроблені рефлексивно-креативні аспекти; спрямованість на професійне самовдосконалення непослідовна, фрагментарна, переобтяжена елементами самолюбівання, прагненням до комунікативного домінування).

Портфоліо вчителя, як і будь-яке портфоліо взагалі, має індивідуальний характер, несучи на собі відбиток професійно-психологічних характеристик його творця; саме цим воно й цікаве у професійній

підготовці, оскільки виводить суб'єкта навчання на усвідомлення своєї суб'єктності, неповторності, концентрацію атакуючого ядра свого професійного образу. Технологія забезпечує можливість зробити серію самовідкриттів; частина студентів на хвилі позитивного самопізнання прийняли рішення продовжувати роботу над портфоліо вже як над власним життєвим, а не тільки навчальним проектом. Однак така реакція характерна здебільшого для студентів з установкою на реалізацію в освітній або близьких до неї галузях (близько 20%). Утруднює процес прийняття портфоліо як індивідуального особистісно зорієнтованого продукту тривале функціонування в системі репродуктивних координат, формуючи пасивність, орієнтацію на заданий зразок. Слід враховувати, що ефективність освоєння технології базується на постійній взаємодії на емпатійній основі між викладачем та майбутнім учителем, що також може стати проблематичним в умовах розгортання егоцентрованого вектора соціалізації. Протидіє розгортанню креативно-мотиваційного потенціалу портфоліо й низький статус професії вчителя в суспільстві та примарність успішного працевлаштування.

Таким чином, портфоліо як багатофункціональна технологія підтверджує свою ефективність в умовах підвищення вимог до якості освіти, озброюючи майбутнього вчителя інструментарієм іміджування. Однак впровадження її у систему професійно-педагогічної підготовки вимагає подальшого вивчення та вдосконалення.

Література

1. Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти: МОНмолодьспорт України; Наказ від 13.04.2011 № 329 [Електронний ресурс] – 6 с. – Режим доступу: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%A0%D0...> – Назва з екрану.
2. Фасоля А. Портфоліо? “Папка успіху”? Навіщо вони нам? / А. Фасоля // Дивослово. – 2007. – № 5. – С. 20–24.